

Podstawy Konstrukcji Maszyn

Wykład 11

Przekładnie zębate część 4 Obliczenia wytrzymałościowe

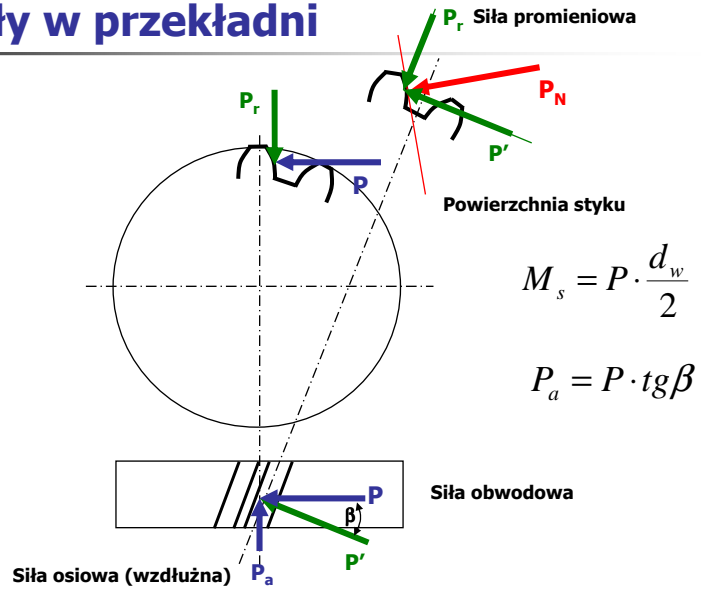
Dr inż. Jacek Czarnigowski

Koła zębate walcowe

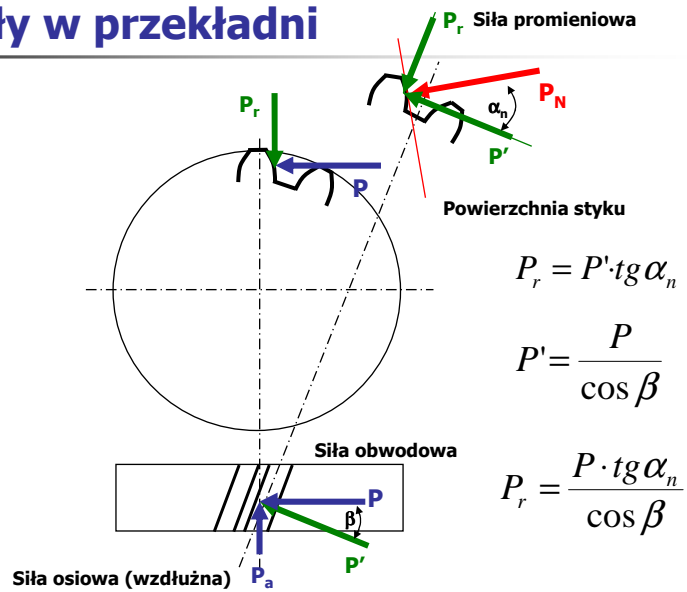

Koła zębate przenoszą obciążenia poprzez wzajemny nacisk powierzchni bocznej współpracującej pary zębów

Siły w przekładni

Siły w przekładni

Siły w przekładni

Siła obwodowa – przenosząca napęd

$$P = \frac{2 \cdot M_s}{d_w}$$

Siła promieniowa – odpychająca koła

$$P_r = \frac{P \cdot \operatorname{tg} \alpha_n}{\cos \beta}$$

Siła wzdłużna – odpychająca koła po osi

$$P_a = P \cdot \operatorname{tg} \beta$$

Siły w przekładni

Siły powyższe są wartościami nominalnymi.
Należy uwzględnić jeszcze warunki rzeczywiste współpracy.

$$P_{rz} = P \cdot K_A \cdot K_V \cdot K_\alpha \cdot K_\beta$$

Nominalna siła

Współczynnik zastosowania

Współczynnik nadwyżki dynamicznej

Współczynnik rozkładu obciążenia
wzdłuż odcinka przyporu

Współczynnik rozkładu
obciążenia wzdłuż linii zęba

Siły w przekładni

Współczynnik zastosowania K_A

Silnik napędowy	Charakter obciążenia	Maszyna robocza			
		I	II	III	IV
Silnik elektryczny, turbina parowa	praca równomierna	1,00	1,25	1,50	1,75
Silnik elektryczny, turbina spalinowa	niewielkie przeciążenia	1,10	1,35	1,60	1,85
Silnik spalinowy wielocylindrowy	średnie przeciążenia	1,25	1,50	1,75	2,00
Silnik spalinowy jednocylindrowy	znaczne przeciążenia	1,50	1,75	2,00	2,25
Maszyna robocza		Charakter obciążenia			
I. Generatory, przenośniki taśmowe, lekkie wyciągi, wentylatory, napędy pomocnicze obrabiarek		praca równomierna			
II. Prądnice, pompy zębate, pompy rotacyjne		niewielkie przeciążenia			
III. Napędy główne obrabiarek, dźwignice, mechanizmy obrotu żurawi, pompy wielotłokowe		średnie przeciążenia			
IV. Walcarki, prasy, nożyce gilotynowe, koparki, ładowarki, kruszarki		znaczne przeciążenia			

Siły w przekładni

Współczynnik nadwyżki dynamicznej K_v

$$K_v = 1 + \frac{\sqrt{V}}{A}$$

Wielkość	Grupa dokładności				
	I	II	III	IV	V
v [m/s]	50÷100	20÷50	10÷20	3÷10	0÷3
Klasa dokładności	2÷5	4÷6	6÷8	8÷10	10÷12
Współczynnik A	30	18	10	7	4
Dla pracy poza zakresem rezonansu					

Siły w przekładni

Współczynnik rozkładu obciążenia wzdłuż odcinka przyporu K_α

$$K_\alpha = \frac{\varepsilon}{\varepsilon_\alpha \cdot Y_\varepsilon}$$

Całkowita liczba przyporu ε
 Osiowa liczba przyporu ε_α
 Współczynnik stopnia pokrycia Y_ε

$$Y_\varepsilon = 0,25 + \frac{0,75}{\varepsilon_\alpha} \cdot \cos^2 \beta$$

Siły w przekładni

Współczynnik rozkładu obciążenia wzdłuż linii zęba $K_{H\beta}$

$$K_{H\beta} = A_1 + 0,18 \left(\frac{b}{d_1} \right)^2 + A_2 \cdot 10^{-3} \cdot b$$

Klasa	Wykonanie			
	I		II	
	A_1	A_2	A_1	A_2
5	1,135	0,23	1,10	0,115
6	1,15	0,30	1,11	0,15
7	1,17	0,47	1,12	0,23
8	1,23	0,61	1,15	0,31
I - bez docierania kót				
II - z dogniataniem lub docieraniem				

Obliczenia wytrzymałościowe

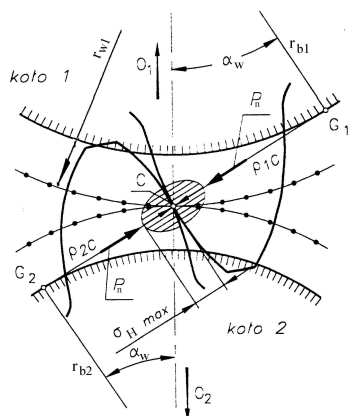
Obliczenia są określone przez normę:
PN-ISO 6336/1÷3

Naprężenia stykowe
na powierzchni zęba

Naprężenia u
podstawy zęba

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia stykowe

Na powierzchni zęba występuje nacisk
styku dwóch powierzchni

Do obliczeń przyjmuje się
model naprężeń Herza
naprężeń na styku dwóch
powierzchni walcowych o
promieniach:

ρ_1, ρ_2

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia stykowe

Na powierzchni zęba występuje nacisk styku dwóch powierzchni

$$\sigma_H = Z_M Z_H Z_\epsilon Z_\beta \cdot \sqrt{\frac{P_{rz} \cdot u + 1}{bd_1 u}} \leq \sigma_{HP}$$

Diagram illustrating the Hertzian contact stress formula with labels for each term:

- Z_M : Współczynnik materiałowy (Material coefficient)
- Z_H : Współczynnik strefy styku (Contact zone coefficient)
- Z_ϵ : Współczynnik wskaźnika przyporu (Profile factor coefficient)
- Z_β : Współczynnik kąta pochylecia zębów (Helix angle coefficient)
- P_{rz} : Naprężenie dopuszczalne na docisk na powierzchni styku zębów (Allowable contact stress)
- u : Przełożenie geometryczne (Geometric ratio)
- b : Szerokość wieńca (Face width)
- d_1 : Szerokość wieńca (Face width)

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia stykowe

Współczynnik materiałowy Z_M

Uwzględnia własności materiałów współpracujących kół

$$Z_M = \sqrt{\frac{1}{\pi \cdot \left(\frac{1 - \nu_1^2}{E_1} \right) + \left(\frac{1 - \nu_2^2}{E_2} \right)}}$$

ν – liczba Poissona

E – moduł Younga

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia stykowe

Współczynnik strefy styku Z_H

Uwzględnia wpływ krzywizny boków zęba w biegunie
zazębienia na naprężenia stykowe

$$Z_H = \frac{1}{\cos \alpha_t} \sqrt{\frac{2 \cos \beta_b}{\operatorname{tg} \alpha_{tw}}}$$

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia stykowe

Współczynnik wskaźnika przyporu Z_α

Uwzględnia wpływ czołowego i poskokowego stopnia
przyporu na obciążenie powierzchni zęba

Dla zębów prostych

$$Z_\varepsilon = \sqrt{\frac{4 - \varepsilon_\alpha}{3}}$$

Dla zębów śrubowych

$$Z_\varepsilon = \sqrt{\frac{4 - \varepsilon_\alpha \cdot (1 - \varepsilon_\beta) + \frac{\varepsilon_\beta}{\varepsilon_\alpha}}{3}} \quad \text{dla } \varepsilon_\beta < 1$$

$$Z_\varepsilon = \sqrt{\frac{1}{\varepsilon_\alpha}} \quad \text{dla } \varepsilon_\beta \geq 1$$

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia stykowe

Współczynnik kąta pochylenia zębów Z_β

Uwzględnia wpływ kąta pochylenia zęba na naprężenia stykowe – dodatkowe zwiększenie wytrzymałości kół o zębach śrubowych

$$Z_\beta = \sqrt{\cos \beta}$$

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia stykowe

Naprężenie dopuszczalne na docisk na powierzchni styku zębów σ_{HP}

$$\sigma_{HP} = \frac{\sigma_{H \text{ lim}}}{S_H} Z_{NT} Z_L Z_R Z_V Z_W Z_X$$

Wytrzymałość zmęczeniowa na naciski stykowe

Współczynnik bezpieczeństwa = 1 + 1,3

Współczynnik trwałości dla zmęczenia powierzchniowego

Współczynnik lepkości oleju

Współczynnik chropowatości powierzchni

Współczynnik zgniotu powierzchni

Współczynnik wielkości

Współczynnik prędkości obwodowej

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia stykowe

Wytrzymałość zmęczeniowa na naciski stykowe $\sigma_H \text{ lim}$

Rodzaj materiału	Rodzaj obróbki cieplnej	Symbol wg PN-H	Oznaczenie wg PN-EN	Twardość boku zęba	σ_{Hlim} [MPa]	σ_{Flim} [MPa]
Żeliwo szare	---	200	EN-GJL-200	HB 170	270	50
		250	EN-GJL-250	HB 210	310	60
		350	EN-GJL-300	HB 230	360	80
Stal konstrukcyjna zwykłej jakości	---	St4		HB 125	290	170
		St5	E295	HB 150	340	190
		St6	E335	HB 180	400	200
		St7	E360	HB 208	460	220
Stal konstrukcyjna wyższej jakości	ulepszanie	20	C20	HV 140	440	170
	normalizowanie	45	C45	HV 185	590	200
	ulepszanie	55	C55	HV 210	620	220
Stal konstrukcyjna do ulepszenia cieplnego	ulepszanie	30H	34Cr4	HV 260	650	270
		40H	41Cr4	HV 260	650	270
		40HM	42CrMo4	HV 280	670	290
		34HNM	34CrNiMo6	HV 310	770	320
		45	C45	HV 560	1100	270
Stal do ulepszenia cieplnego hartowana powierzchniowo	hartowanie powierzchniowe łącznie z dnem wrębu	40H	41Cr4	HV 610	1280	310
		40HM	42CrMo4	HV 650	1360	350

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia stykowe

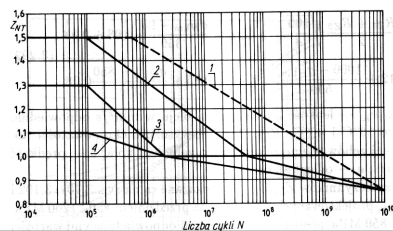
Współczynnik trwałości dla zmęczenia powierzchniowego Z_{NT}

Dla wytrzymałości na nieskończoną liczbę cykli
 $N > 10^6$

$$Z_{NT} = 1$$

Dla określonej ilości cykli
(zgodnej z wykresem Wöhlera)
 $N < 10^6$

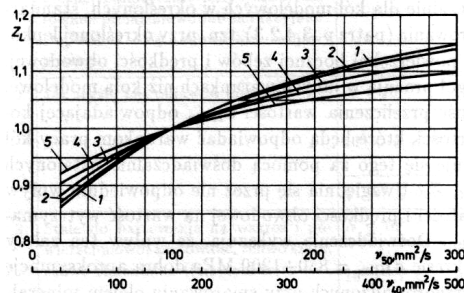
$$Z_{NT} > 1$$

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia stykowe

Współczynnik lepkości oleju Z_L

Zależy jest od lepkości oleju stosowanego do smarowania przekładni oraz wytrzymałości zmęczeniowej na naprężenia stykowe $\sigma_{H\lim}$

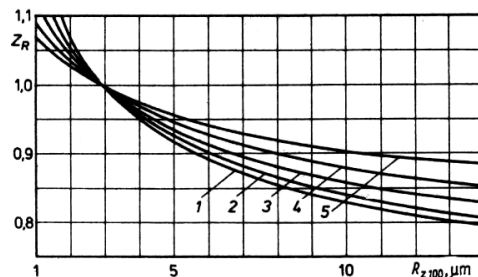

- 1- $\sigma_{H\lim} = 850$ MPa,
- 2- $\sigma_{H\lim} = 900$ MPa,
- 3- $\sigma_{H\lim} = 1000$ MPa,
- 4- $\sigma_{H\lim} = 1100$ MPa,
- 5- $\sigma_{H\lim} = 1200$ MPa

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia stykowe

Współczynnik chropowatości powierzchni Z_R

Zależy jest od chropowatości powierzchni zębów oraz wytrzymałości zmęczeniowej na naprężenia stykowe $\sigma_{H\lim}$

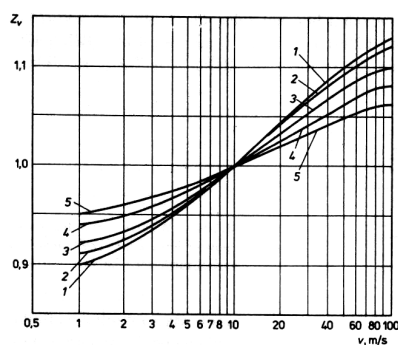

- 1- $\sigma_{H\lim} = 850$ MPa,
- 2- $\sigma_{H\lim} = 900$ MPa,
- 3- $\sigma_{H\lim} = 1000$ MPa,
- 4- $\sigma_{H\lim} = 1100$ MPa,
- 5- $\sigma_{H\lim} = 1200$ MPa

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia stykowe

Współczynnik prędkości obwodowej Z_v

Zależy jest od prędkości obwodowej punktu styku oraz
wytrzymałości zmęczeniowej na naprężenia stykowe σ_{Hlim}

- 1- $\sigma_{Hlim} = 850$ MPa,
- 2- $\sigma_{Hlim} = 900$ MPa,
- 3- $\sigma_{Hlim} = 1000$ MPa,
- 4- $\sigma_{Hlim} = 1100$ MPa,
- 5- $\sigma_{Hlim} = 1200$ MPa

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia stykowe

Współczynnik zgniotu powierzchni Z_w

Opisuje wpływ utwardzenia powierzchni zębów
uwzględniając wzrost wytrzymałości na wgłębienia
zmęczeniowe miękkiego stalowego koła zębatego
współpracującego z utwardzonym kołem zębatym

$$Z_w = 1,2 - \frac{HB - 130}{1700}$$

HB - twardość powierzchni bocznej zęba koła miększego

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia stykowe

Współczynnik wielkości Z_x

Uwzględnia wpływ wymiarów zęba na dopuszczalne
naprężenie stykowe

Dla kół stalowych
hartowanych
powierzchniowo

$$Z_x = 1,05 - 0,005 \cdot m_n$$

Dla kół stalowych
azotowanych

$$Z_x = 1,08 - 0,011 \cdot m_n$$

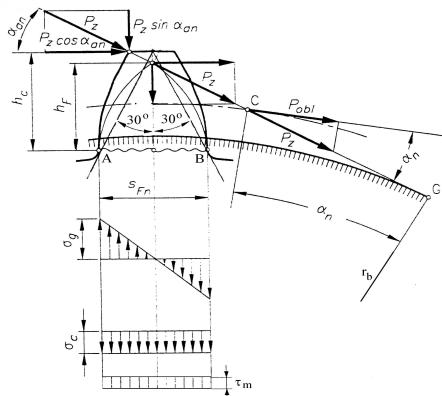
Dla pozostałych

$$Z_x = 1$$

Moduł normalny

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia w stopie zęba

Obciążenia u podstawy zęba

Wg zaleceń ISO największe
naprężenia występują w
obszarach punktów
stycznych A i B zarysu z
liniami prostymi tworzącymi
kątem 30° z osią symetrii zęba

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia w stopie zęba

Obciążenia u podstawy zęba

$$\sigma_F = \frac{P_{rz}}{b \cdot m_n} Y_{FS} \cdot Y_\varepsilon \cdot Y_\beta \leq \sigma_{FP}$$

Współczynnik karbu
u stopy zęba

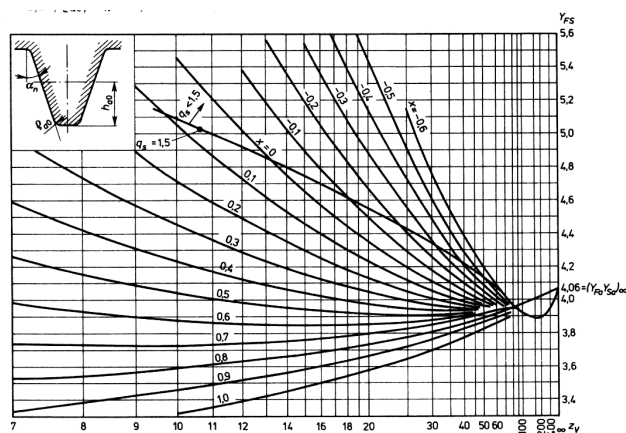
Współczynnik
stopnia pokrycia

Współczynnik
pochylenia linii
zębów

Dopuszczalne
naprężenie w
stopie zęba

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia w stopie zęba

Współczynnik karbu u stopy zęba Y_{FS}

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia w stopie zęba

Współczynnik stopnia pokrycia Y_ε

$$Y_\varepsilon = 0,25 + \frac{0,75}{\varepsilon_\alpha} \cos^2 \beta_b$$

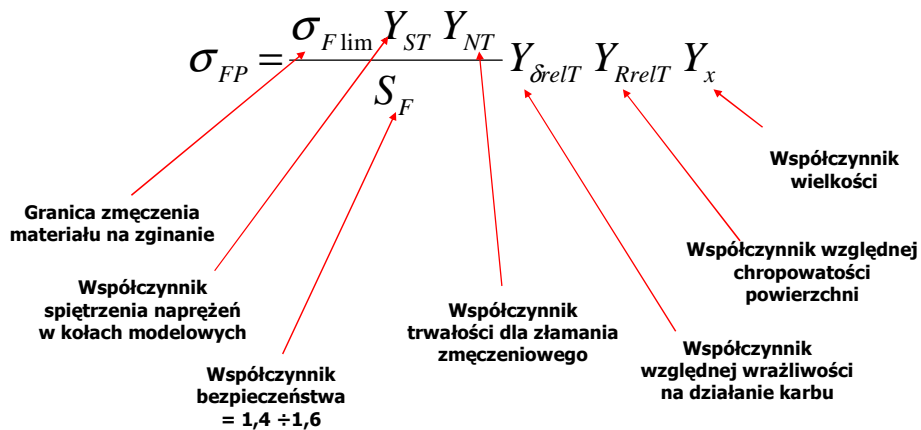
Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia w stopie zęba

Współczynnik karbu u pochylenia linii zębów Y_β

$$Y_\beta = 1 - \varepsilon_\beta \frac{\beta}{120}$$

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia w stopie zęba

Naprężenia dopuszczalne w stopie zęba σ_{FP}

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia w stopie zęba

Granica zmęczenia materiału na zginanie $\sigma_{F\lim}$

Rodzaj materiału	Rodzaj obróbki cieplnej	Symbol wg PN-H	Oznaczenie wg PN-EN	Twardość boku zęba	σ_{Hlim} [MPa]	σ_{Flim} [MPa]
Zeliwo szare	---	200	EN-GJL-200	HB 170	270	50
		250	EN-GJL-250	HB 210	310	60
		350	EN-GJL-300	HB 230	360	80
Stal konstrukcyjna zwykłej jakości	---	St4		HB 125	290	170
		St5	E295	HB 150	340	190
		St6	E335	HB 180	400	200
		St7	E360	HB 208	460	220
Stal konstrukcyjna wyższej jakości	ulepszanie	20	C20	HV 140	440	170
	normalizowanie	45	C45	HV 185	590	200
	ulepszanie	55	C55	HV 210	620	220
Stal konstrukcyjna do ulepszenia cieplnego	ulepszanie	30H	34Cr4	HV 260	650	270
		40H	41Cr4	HV 260	650	270
		40HM	42CrMo4	HV 280	670	290
		34HNM	34CrNiMo6	HV 310	770	320
Stal do ulepszenia cieplnego hartowana powierzchniowo	hartowanie powierzchniowe łącznie z dnem wrębu	45	C45	HV 560	1100	270
		40H	41Cr4	HV 610	1280	310
		40HM	42CrMo4	HV 650	1360	350

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia w stopie zęba

Współczynnik spiętrzenia naprężeń w kołach
modelowych Y_{ST}

$$Y_{ST} = 2$$

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia w stopie zęba

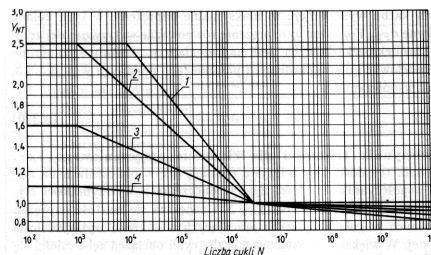
Współczynnik trwałości dla złamania zmęczeniowego
 Y_{NT}

Dla wytrzymałości na
nieskończoną liczbę cykli
 $N > 10^6$

$$Y_{NT} = 1$$

Dla określonej ilości cykli
(zgodnej z wykresem Wöhlera)
 $N < 10^6$

$$Y_{NT} > 1$$

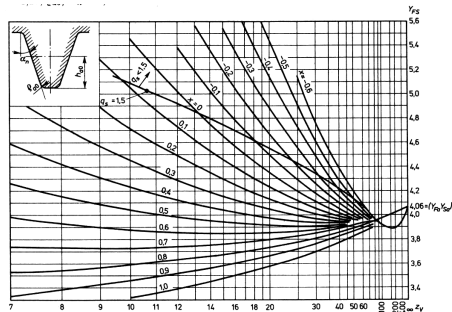

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia w stopie zęba

Współczynnik względnej wrażliwości na działanie karbu $Y_{\delta relT}$

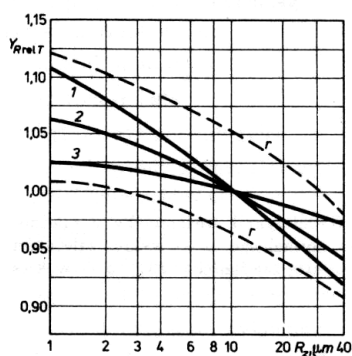
$$Y_{\delta relT} = 1 \quad \text{dla } q_s \geq 1,5$$

$$Y_{\delta relT} = 0,95 \quad \text{dla } 0 < q_s < 1$$

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia w stopie zęba

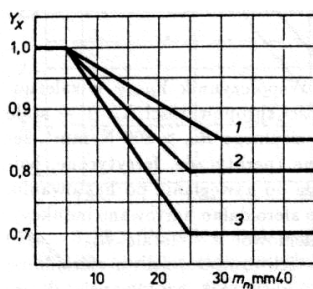
Współczynnik względnej chropowatości powierzchni Y_{RrelT}

- 1 – stale do ulepszenia cieplnego $R_m > 800 \text{ N/mm}^2$, żeliwo sferoidalne (perlityczne, ferrytyczne, bainityczne), stale do nawęglania po hartowaniu, stal lub żeliwo sferoidalne hartowane indukcyjnie lub płomiennio,
- 2 – stale $R_m < 800 \text{ N/mm}^2$,
- 3 – żeliwo szare, żeliwo sferoidalne (ferrytyczne, perlityczne), azotowane stale do nawęglania lub ulepszenia cieplnego,
- r – granice rozrzutu wyników doświadczalnych

Obliczenia wytrzymałościowe – naprężenia w stopie zęba

Współczynnik wielkości Y_κ

1) materiały:

- stale konstrukcyjne zwykłej jakości ($R_m < 800 \text{ N/mm}^2$),
- stale do ulepszenia cieplnego po ulepszeniu ($R_m > 800 \text{ N/mm}^2$),
- żeliwa sferoidalne (perlityczne, ferrytyczne i bainityczne),
- żeliwa czarne ciągliwe (perlityczne)

2) materiały

- stale do nawęglania po nawęglaniu i hartowaniu,
- stale konstrukcyjne hartowane indukcyjnie lub płomieniowo,
- stale konstrukcyjne do nawęglania i ulepszenia cieplnego cyjanowane,
- stale do azotowania i ulepszenia cieplnego azotowane,

3) żeliwo szare i żeliwo sferoidalne (ferrytyczne)